

УДК 343, 343.1, 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.71>**В. В. Миронова**аспірантка кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОЦЕСУ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Стаття присвячена аналізу діяльності адвоката на різних етапах процесу обрання запобіжних заходів в досудовому кримінальному провадженні. Зокрема, розглядаються тактики та стратегії захисників у контексті вибору найбільш м'якого запобіжного заходу для підозрюваного, які можуть включати особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу або домашній арешт. Автори акцентують увагу на необхідності балансу між захистом прав підозрюваного та інтересами правосуддя, особливо у випадках, пов'язаних зі злочинами, такими як домашнє насильство. Також проаналізовано процедуру подання клопотання про зміну запобіжного заходу та важливість стратегічного підходу захисників у поліпшенні становища їх клієнтів. Висвітлені тактичні прийоми, спрямовані на захист прав підозрюваного, зокрема уникання практики неявки на судові засідання та вимога до дотримання процесуальних строків від прокурора та слідчого. Ця стаття має на меті сприяти підвищенню ефективності захисту у кримінальному правосудді через систематичне дослідження та аналіз визначених аспектів діяльності адвокатів. Деякі ключові аспекти, що детально розглядаються у статті, включають вплив психологічних та соціокультурних факторів на прийняття судом рішення щодо запобіжних заходів, особливості захисту неповнолітніх підозрюваних та практичні виклики, пов'язані з застосуванням альтернативних запобіжних заходів. Також, стаття аналізує взаємодію адвокатів із правоохоронними органами, прокурорами та суддями на різних етапах кримінального процесу, включаючи досудове розслідування, судові слідство та розгляд клопотань про застосування, зміну чи скасування запобіжних заходів. Наприкінці, стаття наголошує на важливості професійної етики та відповідального підходу адвокатів до їхньої діяльності, яка відіграє критичну роль у забезпеченні справедливого та ефективного правосуддя. Враховуючи складність сучасного кримінального процесу, ця стаття сприяє поглибленню розуміння стратегій захисту та підвищенню кваліфікації адвокатів у сфері кримінального права.

Ключові слова: запобіжний захід, правова допомога, кримінальний процес, доказування, адвокат, владний суб'єкт, допустимість доказів.

Постановка проблеми. Запобіжні заходи є важливою складовою судового процесу, спрямованою на забезпечення правосуддя та забезпечення правопорядку. В процесі їх обрання ключову роль відіграє адвокат, який забезпечує захист інтересів підозрюваного або обвинуваченого. Дана стаття присвячена аналізу діяльності адвоката на різних етапах процесу обрання запобіжних заходів з метою з'ясування її впливу на результативність цього процесу. побіжні заходи встановлюються органами досудового розслідування або судом з метою забезпечення вико-

нання процесуальних обов'язків учасників кримінального провадження. Вони можуть бути застосовані у формі тримання під вартою, підписки про невиїзд, домашнього арешту тощо. Важливим аспектом є те, що ці заходи мають бути обґрунтовані і збалансованими, не порушуючи прав і свобод особи [8, с. 45]. Адвокат виступає на етапі обрання запобіжних заходів як ключовий захисник інтересів підозрюваного чи обвинуваченого. Адвокат забезпечує, щоб процедура обрання запобіжних заходів відповідала вимогам закону, перевіряє обґрунтованість вироку суду щодо необхідності застосування того чи іншого заходу. Він аналізує докази, що

представлені у справі, заперечує обґрунтованість їх використання як підстави для застосування запобіжного заходу. Адвокат звертає увагу на те, щоб обрання запобіжного заходу не обмежувало права і свободи обвинуваченого більше, ніж це необхідно в інтересах справедливості. Адвокат аналізує всі матеріали справи, вивчає позицію прокурора та можливі обґрунтування захисту. Він представляє свої аргументи та докази під час слухання про обрання запобіжного заходу, намагаючись переконати суд у необґрунтованості застосування запропонованого заходу. Адвокат забезпечує психологічну підтримку та консультації своєму клієнту в умовах стресу та несприятливих умов під час слухання. Ефективність захисту адвоката на етапі обрання запобіжних заходів може визначати подальший хід судового процесу. Його професіоналізм, здатність аналізувати докази та аргументувати свої позиції впливає на рішення суду щодо обрання або відмови в обранні запобіжного заходу. Діяльність адвоката на етапі обрання запобіжних заходів є важливою складовою правосуддя. Він забезпечує, щоб процес обрання заходів був справедливим і відповідав законодавчим нормам. Таким чином, вплив адвоката на результативність цього процесу визначається його професіоналізмом, знанням законодавства і здатністю ефективно захищати інтереси свого клієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми застосування запобіжних заходів зі сторони адвокатів були об'єктом досліджень таких науковців, як В.Т. Нор, В.В. Рожнова, О.В. Капліна, Л.Д. Удалова, Т.Г. Фоміна, О.Ю. Хабло, В.І. Фаринник, О.Г. Шило, М.І. Шевчук, М.Є. Шумило та інші. Вказані автори переважно зосереджувалися на проблематиці визначення підстав для застосування запобіжних заходів, аналізу ризиків і строків їх застосування. Принцип пропорційності в кримінальному процесі адвокатів також вивчали Ю. П. Аленін, В. К. Волошина, І. В. Гловюк, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов, В. В. Михайленко, В. М. Тертишник, В. Г. Уваров, Г.Ю. Юдківська та інші. Проте, аспект дотримання принципу пропорційності при застосуванні запо-

біжних заходів залишається недостатньо дослідженим, що вимагає подальшого наукового осмислення цієї проблеми. Проте з урахуванням питань сьогодення постає попит на глибокому аналізі процесу обрання запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні, з фокусом на захисті прав підозрюваного з боку адвоката. Представлений матеріал спрямований на дослідження та розуміння тактик, стратегій та юридичних інновацій, які можуть бути використані захисниками для ефективного захисту інтересів своїх клієнтів під час розгляду питань про застосування запобіжного заходу. Основні цілі включають аналіз міжнародного досвіду та впровадження найкращих практик у національній юрисдикції, сприяння забезпеченню правосуддя та збалансованого захисту прав людини у кримінальному правосудді.

Виклад основного матеріалу. Актуальність застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві підкреслюється великою кількістю наукових досліджень українських учених-процесуалістів. Їх аналіз свідчить про значення забезпечення прав особи під час кримінального розслідування, зокрема під час обрання заходів забезпечення, що є важливим аспектом правової охорони. Адвокат виступає як ключовий учасник на етапі обрання запобіжних заходів, забезпечуючи ефективне захист прав підозрюваного або обвинуваченого. Він відповідає за організацію захисту, аргументацію під час слухань та супровід підзахисного, забезпечуючи психологічну підтримку та консультації. Діяльність адвоката на цьому етапі включає аналіз правової позиції, вивчення доказів та аргументацію на користь захисної позиції. Важливість професіоналізму адвоката полягає в умінні швидко реагувати на ситуацію та впевнено захищати інтереси клієнта [1, с.162]. Адвокат важливий для забезпечення процесуальних гарантій у кримінальному провадженні, зокрема під час обрання запобіжних заходів. Його діяльність спрямована на мінімізацію помилок і забезпечення ефективного захисту прав підзахисного. Діяльність адвоката на етапі обрання запобіжних заходів визна-

чається його професіоналізмом та здатністю захищати інтереси клієнта в умовах кримінального провадження. Впевненість у правовій підтримці сприяє підвищенню довіри до системи правосуддя.

Вирок судді про застосування запобіжного заходу може призвести до порушення процесуальних гарантій та прав підозрюваного чи обвинуваченого, що є неприпустимим в рамках кримінального процесу. Захисник, виступаючи як представник інтересів підзахисного, зобов'язаний забезпечити адекватне представництво під час обговорення запобіжного заходу, включаючи аргументацію та підготовку до судового засідання з метою захисту прав та інтересів клієнта [3, с. 25].

Відповідно до вимог законодавства, відсутність участі адвоката під час судового засідання щодо клопотання про запобіжний захід необов'язково є помилкою, адже згідно з пунктом 1 статті 193 Кримінального процесуального кодексу України це не є обов'язковим, але рекомендованим. Цю позицію підтримує 49% респондентів, які включають адвокатів, слідчих, прокурорів та суддів. Визначення конкретного змісту правової допомоги, яку надає адвокат у разі обрання, зміни або скасування запобіжного заходу, залежить від типу злочину, особливостей досудового розслідування та статусу підозрюваного. Основними правовідносинами є відносини «захисник - підозрюваний», де можливість помилок адвокатів є найбільш поширеною проблемою, яку слід уникати для забезпечення ефективного захисту клієнта в майбутньому.

До найбільш поширених порушень, пов'язаних із затриманням, включаються: незаконне затримання уповноваженою службовою особою; порушення права на захист; відсутність реєстрації факту затримання; затримання без складання протоколу; неінформування близьких родичів і членів сім'ї затриманого; застосування до затриманого тортур, фізичного та психологічного тиску; неповідомлення підозрюваному підстав затримання; порушення строків затримання тощо. Умови участі захисника під час затримання є важливою частиною його діяльності у конкретному кримінальному провадженні,

спрямованою на захист прав затриманого, відповідно до конституційних та інших правових норм, та підтримання законного і обґрунтованого застосування заходів затримання. Спочатку захисник повинен забезпечити можливість конфіденційного зустрічі з підзахисним, в яких може бути присутній уповноважений представник, але без можливості прослуховування чи підслуховування (ч. 5 ст. 46 КПК України). Ця діяльність є критичним аспектом забезпечення ефективності правової допомоги. Для уникнення втрати становища підозрюваного через помилки захисника рекомендується не погоджуватися на сумнівні угоди зі слідчим або прокурором, а також відмовлятися від дачі показань як підозрюваний. За допомогою підозрюваного, потерпілих, близьких або рідних клієнта, адвокатські запити й клопотання повинні максимально повно зібрати відомості, що характеризують особу підозрюваного, і додати їх до матеріалів кримінального провадження перед слідчим або під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу. Адвокат має роз'яснити підозрюваному процедуру розгляду клопотання в суді та надати рекомендації з підготовки до виступу в судовому засіданні [4, с. 331]. На цьому етапі захисник зобов'язаний прикласти максимум зусиль для прийняття всіх необхідних заходів з пошуку й витребування доказів на користь клієнта, що спростовують доводи сторони обвинувачення під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу.

Часто захисники можуть проявляти процесуальну пасивність після затримання або обрання запобіжного заходу, особливо в перші доби після таких подій. Особливо важливо зосередити увагу на доказах, які можуть бути знищені або втрачені з плином часу, наприклад, вимагати виїмку записів з камер спостереження з обмеженим терміном зберігання [7, с. 78]. Пропуски у діяльності захисників, які не звернулись до уповноваженої особи з клопотанням про виїмку відеозапису на підтвердження алібі підозрюваного, можуть суттєво вплинути на розвиток кримінального провадження.

Ігнорування адвокатом таких неуспішностей у діяльності слідчого та проку-

рора свідчить про некомпетентність або байдужість щодо інтересів клієнта. Тому захиснику підозрюваного слід уважно перевіряти зміст клопотань і, використовуючи всі доступні засоби, вказувати уповноваженим особам на неуспішності та порушення, які можуть мати негативні наслідки для його клієнта. «Важливим моментом» у діяльності сторін кримінального провадження залишається проблема обґрунтування та спростування ризиків під час обрання запобіжних заходів, що охоплює різноманітні аспекти, такі як обґрунтованість підозри, правова аргументація, доказова база тощо. Зокрема, намагання ухилитися від викликів органів досудового розслідування та/або суду, як це передбачено статтею 177 КПК України, часто виправдовують слідчі та прокурори відсутністю підозрюваного за викликом або його відсутністю за місцем реєстрації. Однак для спростування таких аргументів захиснику важливо акцентувати увагу на дотриманні процедур виклику, наявності обґрунтованих причин відсутності на виклик і інших факторах. Також слід враховувати можливість переховування підозрюваним, але його добровільне невикористання цієї можливості свідчить про його позитивну процесуальну поведінку.

У практичній діяльності часто існує ризик, що підозрюваний може вчинити інше кримінальне правопорушення або продовжити вже існуюче, за яким його підозрюють або обвинувачують (п. 5 ч. 1 ст. 177 КПК України). Цей ризик обґрунтовується наявністю судимостей чи іншого кримінального провадження, яке ведеться проти нього. Для спростування такого ризику захиснику необхідно вимагати докази, що підтверджують зв'язок між кримінальним правопорушенням і злочинною діяльністю підозрюваного в минулому, на яке посилається сторона захисту.

У випадку, коли особу затримала уповноважена службова особа (ст. 208 КПК України), до клопотання про застосування запобіжного заходу додається протокол затримання, в якому має бути вказано точний час і місце затримання. Важливо зазначити, що ця інформація може не відповідати реальному часу і місцю затримання. Якщо підозрюваний, підданий

допиту як підозрюваний, надає висновки щодо часу і місця затримання, а також про обставини затримання, і це фіксується в протоколі допиту підозрюваного, то захиснику слід наполягати на включенні цього документа до матеріалів провадження, навіть у випадку, коли цей протокол не доданий до клопотання.

Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу захиснику також варто акцентувати увагу на положенні п. 10 ст. 178 КПК України, згідно з яким при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя або суд повинні оцінювати всі обставини в комплексі, включаючи інформацію про повідомлення особи про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення

Проблемними є питання, пов'язані з застосуванням запобіжних заходів до неповнолітніх. Під час вирішення питання про застосування запобіжних заходів до такої специфічної категорії осіб, як неповнолітні, захисник повинен звертатися до слідчого судді з урахуванням психологічних і вікових особливостей підозрюваного, його занять, оскільки затримання і тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише за умови підозри у вчиненні важкого або особливо важкого злочину.

Згідно з п. 13 Мінімальних стандартних правил ООН, слід неодмінно розглядати можливість застосування альтернативних заходів, відмінних від примусу [2]. Це підтверджено також у листі Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 липня 2013 року № 223-1134/0/4-13. Однією з таких альтернатив є можливість передачі неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, або, якщо він перебуває у вихованні установи, – передача під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК України).

На основі аналізу судової практики та результатів опитування адвокатів, слідчих, прокурорів і суддів можна зазначити, що під час розгляду клопотань про застосування запобіжного заходу до неповнолітнього захисники, на жаль, не завжди (лише у 66% випадків) акцентують увагу

слідчого судді на врахуванні психологічних та вікових особливостей підозрюваного під наглядом у порядку ст. 493 КПК України.

Отже, основною метою захисника в стадії обрання запобіжного заходу для підозрюваного є встановлення обґрунтованості застосування найбільш м'якого запобіжного заходу, такого як особисте зобов'язання, особиста порука, застава або домашній арешт, враховуючи інтереси потерпілого у випадках кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством (частина 6 статті 194 КПК України). Статтею 201 КПК України передбачено можливість подання клопотання про зміну запобіжного заходу в разі, якщо такий захід вже було застосовано стосовно підзахисного. Важливим аспектом в діяльності захисника у таких випадках є використання специфічних тактичних прийомів, спрямованих на поліпшення правового становища підозрюваного.

Висновки. Отже, нами розглядаються ключові аспекти захисту прав підозрюваного в кримінальному процесі, зокрема у контексті обрання запобіжного заходу. Захисники акцентують увагу на доцільності застосування м'яких запобіжних заходів з урахуванням інтересів підозрюваного та потерпілого. Робимо висновки, що стратегії захисників, спрямовані на підвищення ефективності процесуальних дій у випадку застосування запобіжного заходу. Особлива увага приділяється тактичним прийомам, спрямованим на уникнення обмежень ізоляції підозрюваного та захист його конституційних прав. Проаналізовані нами правові інновації, такі як можливість зміни запобіжного заходу згідно зі статтею 201 КПК України, порівняно з міжнародними стандартами захисту прав людини, дозволяють удосконалювати практику кримінального судочинства в Україні. Ми підкреслюємо виклики, з якими зіткнулися захисниками у відстоюванні прав підозрюваних, такі як необхідність вчасної реакції на порушення процесуальних термінів і забезпечення рівних можливостей для усіх сторін. Таким чином ефективний захист прав підозрюваного

у виборі запобіжного заходу вимагає від захисників не лише глибоких знань процесуального права, але й стратегічного підходу до підтримки інтересів клієнта у складних юридичних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Винокуров О. В. Актуальні проблеми захисту прав та законних інтересів підозрюваного при затриманні. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С. 160–164.
2. Дроздов О. Аналіз правових позицій ЄСПЛ, які можуть бути використані у 2019 році для вдосконалення процесуального законодавства. URL: https://protocol.ua/ua/analiz_ppravovih_pozitsiy_espl_yaki_mogut_buti_vikoristani_u_2019_rotsi_dlya_vdoskonalennya_protsestualnogo_zakonodavstva.
3. Дудко О. В. Поняття та сутність помилок адвоката у кримінальному провадженні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (111). С. 23–33. doi: <https://doi.org/10.33270/01191112.23>.
4. Завтур В. А. Перешкоджання кримінальному провадженню «іншим чином» як підстава застосування запобіжного заходу. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20 трав. 2016 р.) : у 2 т. Одеса : Юрид. літ. 2016. Т. 2. С. 330–332.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 1. / Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова Харків: Право, 2012. 768 с
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
7. Чернявський С. С., Татаров О. Ю. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 77–84. Є
8. Черноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 211 с.

Myronova V. V. Analysis of the activities of a lawyer at various stages of the process of choosing preventive measures

The article is devoted to the analysis of defense counsel's activities at various stages of the process of choosing a preventive measure in pre-trial criminal proceedings. In particular, the author examines the tactics and strategies of defense counsels in the context of choosing the most lenient preventive measure for a suspect, which may include personal commitment, personal guarantee, bail or house arrest. The authors emphasize the need to balance the protection of the suspect's rights with the interests of justice, especially in cases involving crimes such as domestic violence. The author also analyzes the procedure for filing a motion to change a preventive measure and the importance of a strategic approach by defense counsel in improving the situation of their clients. Tactical techniques aimed at protecting the rights of the suspect are highlighted, in particular, avoiding the practice of failure to appear at court hearings and demanding that the prosecutor and investigator comply with procedural deadlines. This article aims to contribute to improving the effectiveness of defense in criminal justice through systematic research and analysis of certain aspects of defense counsel's work. Some of the key aspects discussed in detail in the article include the impact of psychological and socio-cultural factors on the court's decision on preventive measures, the specifics of defending juvenile suspects, and the practical challenges associated with the application of alternative measures of restraint. The article also analyzes the interaction of defense attorneys with law enforcement agencies, prosecutors and judges at various stages of the criminal process, including pre-trial investigation, court investigation and consideration of motions to apply, change or cancel preventive measures. Finally, the article emphasizes the importance of professional ethics and a responsible approach to the activities of attorneys-at-law, which plays a critical role in ensuring fair and effective justice. Given the complexity of modern criminal proceedings, this article contributes to a deeper understanding of defense strategies and to the improvement of the skills of attorneys in the field of criminal law.

Key words: *measure of restraint, legal aid, criminal procedure, evidence, lawyer, public authority, admissibility of evidence.*